

Fodor István: Környezetvédelem és regionalitás Magyarországon – Dialóg–Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2001. 489 old.

Egy, a földrajzi kutatómunkában töltött évtizedek eredményeit tükröző, nagy alapossággal és rendkívül széles szemléleti gazdagsággal készített, a gyakorlati feladatokkal is szoros kapcsolatban álló mesterművet jelentetett meg a fenti címen a hazai tudományos művek jó nevű kiadója. Elmondhatjuk, hogy a könyv „közszükséglet”-et elégít ki témájával, mert a 21. sz.-ba lépő emberiség a maga gyorsan szélesedő gépesített kultúrájával egyre jobban átalakítja, módosítja, sőt nagy területeken károsítja is természetes környezetét. Ennek a környezetátalakításnak a mértéke nemcsak a Föld egészére, hanem egy olyan viszonylag kis területű országon belül is, mint Magyarország, jelentősen különbözhet. Ezt a helyenként már súlyossá váló problémakört vizsgálja a gyakorlott, széles látókörű tájékozottsággal rendelkező geográfus szemével a Szerző, miközben rendszeresen foglalkozik a környezet helyzetének és állapotának meglevő területi különbségeivel. Munkájának feladatát is így fogalmazta meg: Célja a hazai környezetvédelem regionális sajtóságainak és összefüggéseinek feltárása, hogy annak ismeretével a környezetminőség helyi és országos méretű javítását elősegítse.

FODOR István vállalt munkáját hat részre tagolva igyekezett megoldani, amit az egyes részek tartalmi különbsége is indokolt. Az I. részben tematikusan tisztázza a környezet- és természetvédelem regionális természetvédelmi szempontjait. Rámutat a korunkra jellemző globális környezeti válság megállításának lehetőségére és annak a jövő generációk életkörülményeinek biztosításából eredő szükségességre. Elemzi az azt lehetővé tevő nemzeti stratégiák irányelveit. Hangsúlyozza, hogy a fejlődő országok számára több erőforrást kellene biztosítani. Kiemeli, hogy a fenntartható fejlődés kérdésének alapja a természeti környezet és az ember (azaz a társadalom) viszonya. A célt elősegítő hatékony beavatkozásokat lokális és regionális szinteken kell megvalósítani. Helyesen mutat rá, hogy a környezet elemzése interdiszciplináris feladat, de a geográfiának ebben kiemelkedő szerepe és feladatköre van. Véleménye szerint eddig a természetvédelem érdekeit a politika nem vette figyelembe, ahogy a tudomány megállapításait sem. Pedig a környezetvédelem kulcsát az etikai értékek rendszere képezi. Ennek elismerését az ökoszociális piacgazdaság kialakulása biztosítaná. Ezután a környezet- és természetvédelem térbeli rendszereivel, annak hierarchiájával foglalkozik. Magyarország 19 megyéjét 6 régióba csoportosítja, melyektől különválasztja Budapest területét. A térkapcsolatokat 7 szintre különíti, a helyitől a globálisig, amit szerinte a természetvédelmi célkitűzéseknek is figyelembe kell vennie. Az e célt szolgáló regionális politikának ugyancsak 7 szintjét, feladatkörét határozta meg.

A II. részben Kelet-Közép-Európa korunkbeli környezetvédelmi állapotával ismerteti meg bennünket a Szerző. Megállapítása szerint Magyarország az ezredfordulón közepesen szennyezett környezetű országnak minősíthető, amit megfelelő adatokkal igazol. Különösen az „ipari tengely”, az uránbányászat, a vegyipar, és a műtrágyázás területei, valamint a városi közlekedés és szennyvíztárolás jelentenek súlyos problémát. Az első környezetvédelmi törvényt is csak 1976-ban vezették be. Ennek ellenére erőteljesen fokozódik a városi környezet terhelése és a tisztítatlan szennyvíz tömege. Magyarország nem követte – mert valószínűleg nem követhette – a fejlett országok 1970 utáni környezetvédelmi példamutatásait.

A III. rész kifejezetten Magyarország jelenkori környezeti állapotának a térbeli változásait foglalja össze. Itt részletes képet kapunk a felszíni és felszín alatti vizek minőségi helyzetéről, azok területi jellegzetességeiről. Ezt követi a légkör állapotának jellemzése, majd a litoszféra helyzetének ábrázolása. Itt kiemelten foglalkozik a felszíni erózióval és a deflációval, majd a talajszennyeződés

típusaival. Rámutat a hulladékelhelyezés országosan súlyos kérdéseire, melyek túlnyomó részt megoldatlanok. Éppen ezért ezt a problémakört egy külön fejezetben részletesen is tárgyalja, ahol annak minden területileg is jellemző adatait megtaláljuk. Így pl. közli, hogy az ún. meddőhányókban kb. 1 milliárd tonna különböző minőségű áttelepített anyag halmozódott fel. Nagyon érdekes, amit a zajártalommal kapcsolatban összefoglal és amelynek keletkezése főleg a közlekedéssel társul. Tehát a természetes eredetű zajoknál jóval több a társadalmi-gazdasági jellegű. Az ezek elleni védekezés kérdése ez ideig elhanyagoltnak tekinthető.

Különösen érdekes az a mód, ahogy a településkörnyezet problémakörét bemutatja, hiszen erről kevesen tudjuk, hogy önmagában is környezetterhelő tényező lehet. Ennek az az oka, hogy településeink 79%-a – ahol a lakosság 92%-a él – fekszik szennyezésre érzékeny környezetben. A jobb tájékozottság céljából definiálja a szennyezettségi fokozatok különbségeit és azok régiók szerinti eloszlását. Megdöbbentő, hogy a csatornákon elvezetett szennyvíz csak a Dél-Dunántúlon érte el az összes szennyvíztömeg 40%-át. A környezeti veszélyeztetettség állandó növekedése miatt egyre jelentősebb a szerepe a természetvédelemnek és a különböző típusú védett területeknek. Ezek száma napjainkban 1259, kiterjedésük pedig eléri a 845 ezer ha-t (azaz az országterület 9%-át). Segítségükkel Magyarország természetes élővilágának sokszínűségét a meglévő (és gyarapodó!) veszélyforrások ellenére is sikerült megőrizni. Ennek a résznek a zárófejezete a környezetszennyezésnek az emberi egészséget fenyegető hatásaival foglalkozik. Kimutatható a környezetszennyezés a szív- és érrendszeri, a daganatos, a légúti és az emésztőszervi betegségek gyakoriságának emelkedésében, ami az elhalálozás mértékét is fokozza. Ennek a helyzetnek természetesen nemzetgazdasági szinten is jól kimutatható következményei vannak.

A IV. részben a Szerző azokat a regionális modelleket mutatja be, melyeket hazánkban a környezet- és természetvédelem, valamint a társadalmi-gazdasági tényezők alapján ki lehet mutatni. Három ilyen modellterülettel foglalkozik: a Duna-Dráva Nemzeti Parkkal, a Duna-völgyével és a Dél-Dunántúllal, ami mutatja, hogy az egyes régiók között jelentős területi átfedések vannak. Ennek ellenére a három régiót jól kifejezhető természeti és gazdasági adottságok jellemzik, amelyek sok helyi sajátosságban is megnyilvánulnak. Miután megismertet bennünket az egyes régiók természeti adottságainak jellemzőivel, részletesen foglalkozik a fenntartható fejlődés kérdéskörével. Kimutatja az egyes segítő és hátrányos tényezők helyi szerepét, mértékét és kölcsönhatásait, amelyek természetesen az egyes régiók területi helyzetének és nagyságrendjének megfelelően sokban különböznek. Ilyen pl. – világszinten sem megoldott – problémakör a hulladékgyűjtés, ami a fővárostól „terhelt” Duna-völgyben jóval veszélyesebb tényező, mint a másik két régióban. De más sürgős megoldást váró problémákkal – pl. az uránbányászat, a vörösiszap, a pakura és egyéb veszélyes hulladékok – azokban is bőven találkozunk. Környezeti veszélyeztetettségünknek ez a legjobb szakirodalmi összefoglalása, ami bizvást minden olvasót elgondolkodásra ösztönöz. Külön kiemelendő a Dél-Dunántúl környezeti állapotát taglaló 68. táblázat, ami 11 oldalon mutatja be Tolna, Baranya és Somogy megyék környezeti állapotát, és ami tanúsítja FODOR István elmélyült kutatómunkájának méreteit.

A könyv V. részében a különböző – települési, kistérségi és regionális – területi szinteken meghatározható környezetvédelmi követelmények célállapotainak meghatározásával foglalkozik a Szerző. Részletesen kifejti a célállapot meghatározásának alapjait, a környezetvédelmi programok kidolgozásához szükséges információk háttér kialakításának kívánalmait és a célállapot eléréséhez szükséges környezeti követelmények kidolgozásának módszereit. Közli, hogy kb. 10–15 integrált mutatószám alkalmas és szükséges a környezeti fenntarthatóság megfelelő jellemzésére. Ezek kiválasztása a különböző társadalmi érdekeltségek miatt nem egyszerű feladat. A főbb mutatókat és értékeléseket a 71. táblázatban össze is foglalja.

A könyv utolsó, VI. része a régiók fejlesztési lehetőségeinek, valamint a környezet- és természetvédelem kapcsolatát foglalja össze. Kiemeli, hogy a régióbeosztásnak a természeti adottságok képezik az alapját, de feltétlenül el kell kerülni a földrajzi determinizmust és nihilizmust. Ezután sorra veszi, és a főbb mutatószámok alapján jellemzi az ország általa elfogadásra javasolt 5 régióját (Központi, Alföldi, Északi-középhegység, Kisalföldi-, Pannon-regiók).

A könyvet a témakör fontosabb fogalmait is meghatározó és nemzetközi intézményeit lexikálisan bemutató fejezet zárja. Végül pedig kb. 700 tételes szakirodalmi anyagot találunk 31 oldalon, ami minden, a témakörhöz tartozó fontos kiadványt felölel. A Szerző rendkívüli gondossággal összeállított

művének színvonalát mutatja, hogy benne 89 – nagyjából saját kezűleg szerkesztett – ábrát és 71 táblázatot találunk, ami nagyban segíti a használt fogalmak és adatok megértését és térbeli elhelyezését.

Úgy véljük, hogy ez az új környezetvédelmi szemlélettel készült, ritka fogalmi- és adatgazdagságot tartalmazó szakkönyv nagyban hozzájárul korunk egyre súlyosbodó természetvédelmi problémáinak megismeréséhez és a megoldására való törekvésekhez. Az érdemdús Szerző – FODOR István – könyvéért fogadja őszinte elismerésünket és nagyrabecsülésünket.

SOMOGYI SÁNDOR.

Csatári Bálint (főszerk.): Alföldi Tanulmányok 2000/2001. EU és az Alföld. – Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba, 2001. 216 old.

Tematikus, az Alföld és az Európai Unió jelenlegi és jövőbeni viszonyának jellemzőire összpontosító tartalmú kiadványként jelentette meg a Nagyalföld Alapítvány az immár negyedszázados múltra visszatekintő tanulmánykötet-sorozat legfrissebb darabját.

A könyv borítóján a 2000-es és 2001-es évszámok egymás melletti szerepeltetése arra enged következtetni, hogy a tudományos igényű regionális kiadványok megjelenetése előtt még az ezredfordulót követően is számos akadály tornyosul. Mindenesetre örülünk neki, hogy az Alföldi Tanulmányok újabb kötetét kézbevehetjük, és ne találgassuk, hogy vajon finanszírozási gondokra vagy csak a tanulmányok szerzőinek késedelmes kézirat leadására vezethető vissza a 18-as sorozatszámot viselő kötet összevont formában való megjelenetése.

Az izgalmasnak ígérkező tematikájú cikkek sorát GLATZ Ferencnek, az MTA 2002-ben leköszönő elnökének tanulmánya nyitja meg, aki tézisszerűen vázolja azokat a folyamatokat és feltételeket, amelyek meghatározó módon fejtik ki hatásukat az egész ország – s benne az Alföld – jövőjének alakulására. E tézisek közül is kiemeli a Szerző a társadalmi modernizáció kényszerét, továbbá a kelet-közép-európaiságból fakadó regionális sajátosságok figyelembevételének szükségességét.

Irországot és Portugáliát állítja élénk példaként a következő tanulmány szerzője, KENGYEL Ákos, aki az EU regionális politikájának a különféle „alapokon” (strukturális, kohéziós, szociális stb.) keresztül való érvényesíthetőségét értékeli. Bár a cikk első része főként leíró jellegű (így az olvasót nem hozza lázba az egyes rendeletek tartalmának részletes felsorolása), a tanulmány második részében már sok hasznos információhoz jutunk arra vonatkozóan, mi is várhat ránk, ha az írekhez, ill. a portugálokhoz hasonlóan mi is friss EU tagok leszünk.

ILLÉS Iván a kötet harmadik tanulmányában az Alföld helyzetének és fejlődésének transznacionális tényezőit vizsgálja, kitérve arra a kulcskérdésre, hogy várhatóan milyen mértékben fog részélni az Alföld a különféle támogatási alapokból.

A kötet főszerkesztője szerzőként is szerepel egy tanulmánnyal. CSATÁRI Bálint az Alföld helyzetét Európa fejlett térségeinek „vidékiségével” hasonlítja össze, kiemelve legnagyobb tájegységünk vidékiességének legfontosabb paramétereit. Közülük is a fejlődési folyamatok felgyorsításában az agrárgazdasági, az infrastrukturális és a társadalmi adaptációs készséget növelő elemeknek tulajdonít a legnagyobb szerepet a Szerző.

Divatos fogalommal, a regionális versenyképességgel kapcsolatos tartalmú tanulmányt készített a kötet számára LENGYEL Imre. Megállapításai közül kiemelendő, hogy az Alföld több szempontból is hátrányos helyzetben van az ország más térségeihez képest, legyen szó foglalkoztatási rátáról, munkatermelékenységéről, vagy éppen az egyes lakosok átlagos vásárlóerejéről. Ráadásul az ezredfordulóig eltelt évtizedben ez a versenyképesség még romlott is az Alföld esetében, ahol akkumulálódnak a felzárkózást gátló gazdasági, infrastrukturális, szervezeti és egyéb társadalmi tényezők.